

KS. JAN KLINKOWSKI

MIĘDZY STARYM A NOWYM PRAWEM – ZNAK W KANIE GALILEJSKIEJ (J 2,1-12)

Do wydarzenia w Kanie Galilejskiej zastosowano już wiele metod interpretacyjnych. Spróbujmy jeszcze raz odczytać ten pierwszy znak, który Jezus uczynił w Kanie Galilejskiej. Przed nami znajduje się dzieło literackie, które nazywamy Ewangelią, zatem głównym celem tego utworu jest przekazać nam dobrą nowinę o zbawieniu. Dyskusyjna pozostaje jednak forma literacka zastosowana do wyrażenia treści teologicznych. Jedną z koncepcji przyjmowanych przez współczesnych egzegetów jest odwołanie się do dramatu¹ jako środka literackiego służącego do przekazu treści teologicznych. Spróbujmy ten klucz interpretacyjny zastosować do perykopy przedstawiającej znak w Kanie Galilejskiej. Dla dramatycznej formy ważne jest wyodrębnienie postaci akcji, następnie określenia przestrzeni, czyli miejsca akcji. Kolejnym elementem jest wyodrębnienie czasu akcji i jego znaczenia dla przesłania utworu.

1. POSTACIE AKCJI:

Jezus

Jezus jest główną postacią występującą w scenie uczty weselnej w Kanie Galilejskiej. Spełnia funkcję protagonisty z antycznego dra-

---

¹ Za strukturą Ewangelii Jana w formie dramatu opowiada się: J. E. Bruns, *The Art and Thought of John*, NY 1969, s. 43-45, S. S. Smalley, *Ewangelia według św. Jana*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, Warszawa 1996, s. 158, również M. Grant, *Święty Piotr*, Warszawa 2001, s. 41, A. Grün, *Jezus*

matu² wokół Niego koncentruje się cała akcja. Na początku zostaje nam przedstawiony jako gość zaproszony na wesele. Następnie zostaje zidentyfikowany z panem młodym i staje się Oblubieńcem³. Autor nie precyzuje nam podmiotu zapraszającego na wesele. Możemy się domyślać, że był oczekiwanym gościem. W podtekście wyczuwamy, że zaproszenie zostało skierowane przez wszystkich, którzy oczekiwali przyścia Mesjasza. Przejmując funkcję Oblubieńca staje się odpowiedzialny za przygotowane uroczystości weselnej. Skierowane pod adresem pana młodego słowa wyrażają istotę wydarzenia w Kanie Galilejskiej: „Każdy człowiek stawia najpierw dobre wino, a gdy się napiją gorsze. Ty zachowałeś dobre wino aż do tej pory”(2,10). To Jezus zachował dobre wino na czasy swojego objawienia. Tekst sugeruje, że wino zostało podane wcześniej, ale nie było tak dobre jak to podane przez Jezusa. To wcześniejsze wino to nauka Starego Testamentu wyrażona przede wszystkim w Prawie. Zasób tego wina już się wyczerpał. Nowe wino to nauka Jezusa. Tylko to nowe wino jest teraz dostępne i symbolizuje ono czas łaski.

Matka Jezusa – Niewiasta

Jan stosuje wobec Maryi dwukrotnie pojęcie niewiasto lub kobiety (gunh,). Pierwszy raz w naszej perykopie w 2,4, drugi raz w perykopie nazywanej testamentem z krzyża w 19,26. W tych dwóch tekstach Jan określa pozycję teologiczną Maryi. Pierwsze pytanie, które może zostać postawione przez słuchacza Ewangelii Janowej brzmi: dlaczego Jezus nie zwrócił się do Maryi przez zwrot „mamo”? Określenie to wydawałoby się bardziej prawidłowe w relacji syna do matki. Tym bardziej, że Jan w komentarzu narratora przedstawił nam Maryję jako Matkę Jezusa (2,1) W teologii janowej Jezus nie mógł się zwrócić do matki przez zwrot „mamo”, ponieważ sugerowałoby to słuchaczom równość Maryi i Ojca, o którym mówi: „Ja i Ojciec jedno jesteśmy” (J 10,30). Ta subtelność teologiczna była szczegó-

---

brama do Życia, Kraków 2002, s. 22n. Kryterium dramatyczne akcentuje również G. Mlakuzhyil, *The Christocentric Literary Structure od the Fourth Gospel*, (AnBib 117), Rome 1987.

² Por. M. Kocur, *Teatr antycznej Grecji*, Wrocław 2001, s. 149n.

³ Por. M. Czajkowski, *Maryja (2,1-11; 19,25-27)*, w: Egzegeza Ewangelii św. Jana, Lublin 1992, s. 28.

nie aktualna w środowisku słuchaczy Efezu, gdzie był rozwinięty kult bogini Artemidy. Dla wielu słuchaczy tego środowiska postawienie na tej samej płaszczyźnie relacji między Synem i matką oraz między Synem i Ojcem mogłoby stanowić niebezpieczeństwo przeniesienia prerogatyw przynależnych tylko Ojcu na Maryję⁴.

A zatem jaka jest pozycja teologiczna Maryi poprzez zastosowanie wobec niej określenia „γυνή”? Odpowiedzi należy szukać w Rdz 3,15, gdzie spotykamy określenie: πψ,η, przetłumaczone przez autora LXX na: τῆς γυναικός. Pojęcie to odnosiło się w pierwszej kolejności do Ewy, która reprezentuje rodzaj ludzki, ale również w tym pojęciu ukryta jest nadzieja przyszłego zwycięstwa nad złem (protoewangelia)⁵. Wobec tego, to właśnie pojęcie najlepiej oddawało pozycję teologiczną Maryi w Ewangelii Janowej⁶. W stwierdzeniu: „Zróbcie wszystko, cokolwiek wam powie” Maryja przypomina Mojżesza, który pośredniczy między Bogiem a ludźmi w przekazaniu Prawa (Wj 19,8; 24,3.7)⁷. Maryja reprezentuje cały rodzaj ludzki od Ewy do naszych czasów. Jej prośba o rozpoczęcie dzieła zbawienia przez Jezusa jest modlitwą wszystkich pokoleń ludzkości i to nie tylko tych, które były przed Jezusowym przyjściem, ale i tych, które obecnie klękają do modlitwy proszą o dar wina, czyli łaskę zbawienia. Obraz Maryi pozostałby niepełny gdybyśmy zatrzymali się tylko na tej scenie. Jan uzupełnia nam posłannictwo Maryi w drugim użyciu γυνή w 19,26, gdzie usłyszeliśmy słowa skierowane do Maryi: „Niewiasto oto syn Twój”. Jan również i tutaj w komentarzu narratora określa Maryję jako Matkę Jezusa wyjaśniając nam, jaka jest relacja między Jezusem a Maryją, ale pojęcie γυνή, przypomina nam o relacji teologicznej, w której Maryja nie może być postawiona na równi z Ojcem.

⁴ Niebezpieczeństwo tym realniejsze, że w Imperium Rzymskim rozpowszechnił się kult bogini Izydy. Nawet wybudowano świątynię ku jej czci w Rzymie za rządów Kaliguli. Por. M. Cary, H. H. Scullard, *Dzieje Rzymu*, T. 2, Warszawa 2001, s. 150. Znany mógł być również mit o matce Dionizosa, która została ubóstwiona. Por. Z. Kubiak, *Mitologia Greków i Rzymian*, Warszawa 1999, s. 352.

⁵ Szerzej na ten temat: F. Gryglewicz, *Duchowy charakter Ewangelii św. Jana*, Poznań – Warszawa – Lublin 1969, s. 74-80 oraz B. Poniży, *Niewiasta – wizja autora Protoewangelii (Rdz 3,15) i autora Apokalipsy (Ap 12)*, w: *Duch i Oblubienica* mówią: „przyjdź”, red. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 346-355.

⁶ Por. S. Styś, *Egzegetyczne podstawy tłumaczenia maryjnego Rdz 3,15*, RTK (1945) z. 1, s. 11-109 oraz J. W. Rosłon, *Zbawienie*, w: *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, s. 334.

⁷ Por. A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin 2000, s. 299.

Słowa skierowane do ucznia: „Oto Matka twoja” ukazują relację pomiędzy Maryją a ludźmi wierzącymi. Maryja jest naszą Matką i reprezentuje nas przed Jezusem, ale tylko, dlatego że jest Jego Matką. Ta subtelna gra słów świadczy o wielkiej trosce środowiska Janowego, aby przedstawić właściwy obraz Maryi. Nie przypadkiem właśnie tutaj w Efezie 431 r. po Chr.⁸, w prawdopodobnym miejscu redakcji tych słów, spotkali się przedstawiciele Kościołów by medytować nad rolą Maryi w dziele zbawienia i ogłosili dogmat, że Maryja jest Matką Bożą.

Uczniowie (μαθηταί)

Tytuł uczniowie sugeruje już wcześniejszą działalność Jezusa w celu pozyskania grona współpracowników. Teraz rozpoczyna się etap objawienia się Jezusa światu. Uczniowie reprezentują pierwociny Kościoła, który uwierzył w Chrystusa. Zapowiadają grono uczniów, do których należą wszyscy, którzy uwierzą w Jezusa na przestrzeni dziejów. Zatem do grona uczniów w strukturze dramatycznej Ewangelii Janowej należą nie tylko obecni w Kanie Galilej-

---

⁸ Dyskusyjna pozostaje kwestia tradycji zamieszkania Maryi wraz z Janem w Efezie. Jako argument przeciw Wniebowzięciu Maryi z Efezu przytacza się trudny do zaakceptowania podeszły wiek przybycia Maryi do tego miasta. Stąd dominuje przekonanie o Wniebowzięciu Maryi z Jerozolimy. Por. A. Strus, *Legenda, tradycja i historia o zaślęciu i wniebowzięciu NMP*, RBL XXXVII (1984), nr 2, s. 127-139. Jeśli jednak przyjmiemy, że główne wspólnoty chrześcijan opuszczały Palestynę pod koniec lat pięćdziesiątych i na początku lat sześćdziesiątych pod wpływem prześladowań zelotów, jeszcze przed wybuchem powstania żydowskiego, oraz że, przynajmniej w części dokonywało się to drogą morską, a Efez był miastem portowym, to dyskusja o pobycie Maryi w tym mieście pozostaje otwarta. Mało prawdopodobna wydaje się tradycja pobytu Jana w Efezie już w latach czterdziestych. Por. E.C. Blake i A.G. Edmonds, *Biblical sites in Turkey*, Istanbul 1998, 123. Chyba, że, Jan wyemigrował z terenu Palestyny po pierwszym prześladowaniu, gdy ukamienowano Szczepana i następnie brata Jana Jakuba (Dz 12,2). W Dziejach Apostolskich po raz ostatni pojawia się w 8,14, gdy wysłany zostaje wraz z Piotrem do Samarii. Jego obecność na „Soborze Jerozolimskim” w 48 lub 49 r. potwierdza tylko Paweł w Liście do Galatów (2,9). Może na spotkanie z Pawłem został zaproszony, a przebywał na terenie Samarii lub Syrii, skąd następnie udał się do Efezu. Argumentem poza naukowym pozostają objawienia mistyczki z Westfalii Katarzyny Emmerich (1774-1824) wskazujące na pobyt Maryi w Efezie. Por. F. Cimok, *The Seven Churches*, Istanbul 2003, 42. Szerzej: J. L. Sima, *Nasza Pani Efeska i jej dom w Meryem Ana*, Niepokalność 1997, s. 163-167.

skiej, ale wszyscy wierzący wszystkich czasów. Ponieważ znak w Kanie Galilejskiej zapowiada Eucharystię, to oznacza, że drogą wejścia do grona uczniów jest postawa przyjęta wobec Eucharystii.

Starosta weselny (ὁ ἀρχιτρικλινος)⁹

Starosta weselny w interpretacji alegorycznej może oznaczać arcykapłana (avrciereu,j)¹⁰, który był odpowiedzialny za przestrzeganie przepisów Prawa. Skosztował wina, uznał jego smak, ale nie rozpoznał znaczenia. Określenie „zanieście staroście weselnemu” sugeruje propozycję Jezusa wobec arcykapłana przyjęcia daru Bóżego. Ten arcykapłan będzie bardzo blisko Jezusa w momencie śmierci, bardzo blisko daru łaski, ale będzie równocześnie ślepy na znaczenie objawienia Jezusa. Funkcja starosty weselnego kończy się wraz z weselem, dalszy ciąg inicjatywy przeznaczony jest dla pana młodego.

Pan młody (νυμφίος)

Pan młody zastępuje teraz starostę weselnego¹¹. Do tej pory gospodarzem uroczystości weselnej był starosta (arcykapłan), teraz staje się nim Pan młody. Jest nim Jezus, co potwierdza tekst J 3,29. Czas działalności arcykapłana dobiegł końca. W sensie teologicznym zamknęła się definitywnie epoka pośrednictwa arcykapłana wraz z przyjściem Jezusa i złożeniem jedynej ofiary w Jerozolimie. Potwierdzone to zostało zburzeniem Świątyni Jerozolimskiej i ustaniem ofiary starotestamentalnej w 70 r. po Chr. W tekście pozostaje niewidzialny ojciec pana młodego. Tym ojcem jest sam Bóg. Na początku reprezentuje go starosta weselny czyli arcykapłan, a później sam pan młody, czyli Jezus. Co jest zgodne z założeniem prologu: „Boga nikt nigdy nie widział” (J 1,18). Kontynuacją tej koncepcji teologicznej

⁹ Termin ὁ ἀρχιτρικλινος pojawia się w Biblii greckiej tylko u Jana w kontekście wesela w Kanie Galilejskiej. Por. B. Zbroja, *Znaczenie terminów własnych Ewangelii św. Jana dla jej teologii*, Kraków 2002, s. 129.

¹⁰ R. Kempniak zwraca uwagę na podobieństwo między (avrcitri,klinoj), a (avrciereu,j), tenże, *Znak w Kanie Galilejskiej (J 2,1-12) na drodze wiary dojrzałej*, w: Na progu trzeciego tysiąclecia, red. B. Drożdż, Legnica 2001, s. 104.

¹¹ Por. A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, s. 299.

jest stwierdzenie Jezusa: „Kto Mnie widzi, widzi Tego, który Mnie posłał” (J 12,45) oraz „Kto widział Mnie, widział także i Ojca” (J 14,9). Zaskakujący w tekście jest brak pani młodej. Kim ona jest? Wydaje się, że tę funkcję przejmują wszyscy, którzy uwierzą w Jezusa, czyli Kościół.

Słudzy (διάκονοι)

Grecki rzeczownik (dia,konoi) oznacza ogólnie służbę, zwłaszcza posługującego przy stole¹². Wydaje się jednak, że już w środowisku pogańskim nabrał on znaczenia sakralnego i mógł oznaczać służbę posługującego w kulcie¹³. Słudzy wypełniający funkcje służebne w domu przypominają kapłanów usługujących w Świątyni Jerozolimskiej. Wykonywali oni gorliwie swoje funkcje i wielu z nich uznało posłannictwo Jezusa. W szczególności po zburzeniu Świątyni Jerozolimskiej w 70 r. kiedy stracili miejsce składania ofiary.

Bracia (ἄδελφοι)

Starotestamentalnym zwyczajem terminem „brat” określa się nie tylko bezpośrednio rodzeństwo, ale również bliższych krewnych (kuzynów) i w takim sensie ujmuje Nowy Testament pojęcie „braci” Jezusa.¹⁴ Ewangelściści Marek i Mateusz wyliczają nawet imiona czterech braci: Jakub, Józef, Juda i Szymon (Mk 6,3; Mt 13,55).¹⁵ Mało prawdopodobna wydaje się natomiast ta część tradycji, która opowiada się za przyjęciem istnienia braci z rzekomego pierwszego małżeństwa Józefa. W ten sposób pojęcie „braci Jezusa” wyjaśnia Protoewangelia Jakuba¹⁶, Klemens Aleksandryjski¹⁷, Orygenes¹⁸ i inni przedstawiciele pierwotnego Kościoła.

¹² Por. D. M. Hay, *Diakon*, w: Słownik wiedzy biblijnej, red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, Warszawa 1996, s. 108.

¹³ Por. C.K. Barrett, *The Gospel According to St John an Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, London 1972, s. 159.

¹⁴ D. N. Schowalter, *Bracia i siostry Jezusa*, w: Słownik wiedzy biblijnej, red. B.M. Metzger, M.D. Coogan, Warszawa 1996, s. 74; T. Hergesel braci identyfikuje z pierwszymi uczniami Jezusa, tenże, *Jezus Cudotwórca*, Katowice 1987, s. 143.

¹⁵ Por. L. Stachowiak, *Ewangelia św. Jana*, (PŚNT, IV), Poznań – Warszawa 1975, s. 224.

¹⁶ Por. *Protoewangelia Jakuba*, w: Apokryfy Nowego Testamentu, t. 1* red. M. Starowieyski, Lublin 1986

¹⁷ *In epist. Iudae catholica*. GCS 17,206.

¹⁸ *In Matth.* 13,53. GCS 40,21.

Zastosowanie terminu bracia sugeruje etap redakcyjny, w którym bracia Jezusa w Kościele Jerozolimskim odgrywali poważniejszą rolę. Bracia zostają wymienieni przed uczniami (2,12). Zarówno autor Dziejów Apostolskich (15,13) jak i św. Paweł w Liście do Galatów (2,9; 2,12) sugerują, że w Kościele Jerozolimskim duże znaczenie posiadał Jakub, brat Pański. Prawdopodobnie w ramach wspólnoty zgromadzonej wokół Jakuba toczyła się wielka dyskusja dotycząca obowiązku zachowania starego Prawo, oraz stosunku do niego nauki Jezusa¹⁹. Wydaje się, że wspólnota związana z Jakubem zaczęła tracić na znaczeniu po męczeńskiej śmierci Jakuba w 61 lub 62 r. po Chr. Inicjatorem ukamienowania był arcykapłan Ananos, który wykorzystał nieobecność prokuratora na terenie Palestyny²⁰. Śmierć Jakuba zerwała wątlą nić łączącą wyznawców Chrystusa ze Świątynią Jerozolimską i starym Prawem. Drogi chrześcijan i Żydów, ulegających wpływom radykalnego stronnictwa zelotów, rozchodzą się²¹. Chrześcijanie wyrzuceni poza obręb życia społecznego narodu żydowskiego zrywają definitywnie z rytualnymi przepisami starego Prawa.

2. MIEJSCE AKCJI: KANA GALILEJSKA – WESELE, NASTĘPNIE KAFARNAUM

Położenie Kany jest ciągle dyskutowane. Dodatkowe określenie wskazuje na Galileę jako miejsce położenia Kany²². W starożytności często precyzowano nazwę szczegółową poprzez dodanie do określenia szerszej przestrzeni geograficznej²³. Dla autora Ewangelii terytorium Galilei nabrało znaczenia symbolicznego. Galilea pogan wska-

¹⁹ Por. J. Daniélou, *Teologia judeochrześcijańska*, Kraków 2002, s. 20.

²⁰ Por. P. H. Davids, *Jakub*, w: Słownik wiedzy biblijnej, red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, Warszawa 1996, s. 249.

²¹ Szerzej na temat wpływu zelotów na ówczesne życie społeczne pisze: B. Górka, *Biblia i cywilizacja Boga*, Kraków 2004, s. 101-141.

²² Najczęściej utożsamiana z wioską w Galilei 15 km na północny-zachód od Nazaretu, obecne Chirbet Kana lub Kfar Kana 6 km na północny-wschód od Nazaretu. Por. A. Negev, *Encyklopedia archeologiczna Ziemi Świętej*, Warszawa 2000, 234; *Encyklopedia biblijna*, red. J. Achtemeier, Warszawa 1999, 504; K. Kowalski, *Tajemnice ziemi, na której narodziła się Biblia*, Rzeczpospolita 301 (24-26. 12. 2004), A13.

²³ Na przykład Antiochia Syryjska i Antiochia Pizydyjska

zuje, że akcja rozpoczyna się w krainie pogańskiej. W Starym Testamencie symbolem takiej krainy był Egipt, a wyjście z Egiptu szczerogólnym czasem wybawienia. Na początku drogi wyjścia z Egiptu następuje przemiana wody gorzkiej w słodką w Mara (Wj 15,22-26)²⁴. Zatem Kana zastępuje miejscowość Mara, która otwierała szlak wielkich dzieł Bożych: przepiórki i manna, woda ze skały, zwycięstwo nad Amalekitami, góra Synaj i nadanie dekalogu. Wielkie dzieła Boga dokonywały się poza Izraelem w krainie pogańskiej. Teraz szlak wędrówki przez Synaj i dzieła Boga zostaną zastąpione przez drogę Jezusa w krainie pogańskiej, w Galilei. Jego wielkie dzieła zastępują stare Prawo nowym, czyli Ewangelią. Szczytem tej wędrówki będzie wzgórze zwane Golgota (J 19,17), gdzie zostanie zawarte Nowe Przymierze. Tutaj zostaną dopełnione gody z Kany Galilejskiej, tutaj odbędą się zaślubiny z nowym Ludem Bożym i tutaj dokona się dalsza transformacja, wino zostanie przemienione w krew Jezusa (J 19,34). Wesele powinno odbyć się w domu pana młodego, czyli w domu ojca pana młodego²⁵. Jeśli Jezus przejmuje funkcję pana młodego w czasie wesela, to dom jego Ojca znajduje się w Jerozolimie. Stajemy się świadkami nowego wyjścia i nowej przemiany. Droga do Jerozolimy wiedzie przez Kafarnaum, gdzie spotkamy Jezusa nauczającego w synagodze o Eucharystii. „Kto spożywa ten chleb, będzie żył na wieki. To powiedział ucząc w synagodze w Kafarnaum (6,58-59). Jest to pokarm nieśmiertelności, który autor Księgi Mądrości wyrazi sformułowaniem *avmbrosi,aj trofh*, (pokarm nieśmiertelności)²⁶ (Mdr 19,21)²⁷. Zatem wino i chleb stanowią pokarm dany od Boga i umożliwiają nam uczestnictwo w życiu Bożym²⁸.

²⁴ Por. S. Wypych, *Pięcioksiąg*, w: Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych, T. 1, Warszawa 1987, s. 105.

²⁵ W Izraelu, w Egipcie i w innych krajach Bliskiego Wschodu małżeństwo nie posiadało charakteru sakralnego, było kontraktem, umową małżeńską. Istotnym elementem było wprowadzenie pani młodej do domu pana młodego. Por. S. Szymik, *Małżeństwo i rodzina w Biblii*, w: *Życie społeczne w Biblii*, Lublin 1998, s. 210; A. Łukaszewicz, *Świat papirusów*, Warszawa 2001, s. 203.

²⁶ Ambrozja to pożywienie bogów, które wraz z napojem, nektarem, zapewniało im nieśmiertelność. Por. Mała encyklopedia kultury antycznej, red. Z. Piszczek, Warszawa 1990, s. 38.

²⁷ Por. B. Poniży, *Księga Mądrości. Od egzegezy do teologii*, Poznań 2000, s. 94.

²⁸ Idea przebóstwienia znana była również w Egipcie. W człowieku, który składał się z siły witalnej „ka”, z duszy „ba” i mocy „ach” przebóstwieniu podlegało „ba”. Por. A. Russo Pavan, *Tajemna wiedza Egiptu*, Łódź 2002, s. 90n.

Uroczystość zaślubin jest w wielu kulturach starożytnych traktowana jako obrzęd inicjujący nowy etap życia. Jest to czas przejścia między wiekiem dojrzewania a życiem dorosłym²⁹. W tym przypadku jest to czas przejścia między Starym, a Nowym Testamentem.

3. CZAS AKCJI

a) trzeciego dnia

W Starym Testamencie trzeci dzień oznacza decydujący, przełomowy moment w historii świętej. Takim momentem jest zwłaszcza teofania na Synaju umieszczana w trzecim dniu (Wj 19,11.15.16.). Jak na Synaju Bóg daje Prawo w trzecim dniu, tak Jezus daje wino, znak czasu łaski, czyli nowego przymierza. Znakiem łaski Bożej w Starym Testamencie były narodziny Izaaka, który przyszedł na świat w trzecim miesiącu (Jub XVI, 13)³⁰. Jan może nawiązywać również do ofiary Izaaka, która według Rdz 22,4 dokonała się trzeciego dnia. Ta ofiara była zapowiedziana już w słowach Jana Chrzciciela: „Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata” (1,29). W Rdz 42,18 dowiadujemy się, że Józef trzeciego dnia wskazuje swym braciom sposób ocalenia życia, antycypując zaopatrzenie ich w żywność³¹. Wydaje się, że wyrażenie trzeciego dnia zapowiada czas łaski Bożej, dla której otworzyła się przestrzeń działania z przebitego boku Chrystusa na krzyżu, gdy wpłynęła krew i woda dając początek sakramentom.

Trzeci dzień może odnosić się również do momentu wyjścia z Egiptu. Izraelici trzy dni szli przez pustynię i nie znaleźli wody. Trzeciego dnia zatrzymali się w Mara, gdzie Mojżesz dokonał wielkiego cudu przemiany wód gorzkich w wody słodkie. Cud ten był znakiem łaski Boga, który „chce być twym lekarzem” (Wj 15,26). Ideę trzeciego dnia poświadcza zarówno tekst Wj 15, 22 jak i tekst Lb 33,8. Dalszy

²⁹ Por. M. Składankowa, *Kultura Perska*, Wrocław 1995, s. 12. W kulcie Mitry uroczystość zaślubin była jednym z pierwszych etapów wtajemniczenia. Por. D. Musiał, *Antyczne korzenie chrześcijaństwa*, Warszawa 2001, s. 202. O możliwości przechodzenia wyznawców Mitry na chrześcijaństwo może świadczyć Tertulian, który prawdopodobnie przed nawróceniem na chrześcijaństwo był wyznawcą Mitry. Por. W. Turek, *Tertulian*, w: *Ojcowie żywi*, T.15, Kraków 1999, s. 17.

³⁰ Por. R. H. Charles, *The Book of Jubilees*, w: *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*, v. II, London 1969, s. 37n.

³¹ Por. S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, Kraków 1993, s. 205.

kontekst może potwierdzać, że Księga Znaków była oparta na schemacie znaków związanych z wyjściem z Egiptu. Warto zwrócić uwagę, że Bóg po teofanii na Horebie (Wj 3,14) polecił Mojżeszowi, aby prosił faraona o odbycie drogi trzech dni przez pustynię, by złożyć ofiarę Bogu (Wj 3,18). Trzy dni trwała plaga ciemności nad Egiptem (Wj 17,20). Liczba trzy oznacza pewną całość, a więc trzy dni oznaczają pewien zamknięty okres³². Zamknąłby się zatem czas Starego Testamentu, a rozpocząłby się czas Nowego Testamentu, czas łaski. Ten czas łaski swoją manifestację przeżył w dniu zmartwychwstania Jezusa, a zatem znak z Kany zapowiada tę pełnię chwały (do,xa) (2,11)³³.

b) Godzina

Godzina symbolizuje tutaj czas działania zbawczego Jezusa, a więc obejmuje całe życie Jezusa będące pełnieniem woli Ojca poczynawszy od wystąpienia w Kanie, a skończywszy na wydarzeniu Golgoty³⁴. Godzina u Jana jest tym, co św. Paweł w Liście do Galatów wyrazi sformułowaniem: „*Gdy jednak nadeszła pełnia czasów, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z niewiasty, zrodzonego pod Prawem, aby wykupił tych, którzy podlegali Prawu, abyśmy mogli otrzymać przybrane synostwo*” (Ga 4,4).

4. REKWIZYTY

a) Woda

Woda w Starym Testamencie posiada wiele wymiarów symbolicznych, może kojarzyć się z narodzinami, urodzajnością, niebezpieczeństwem i oczyszczeniem. Woda jest podstawowym składnikiem w rytach oczyszczenia (Wj 19,10; 29,4; 30,17-21; 40,12.30-32; Kpł 6,27-28; 11,25.28.32.40; 14-15; 16,4.24.26.28; Lb 8,6-7; 19; 31,23-24; Pwt 23,11)³⁵. Brak wody na weselu w Kanie Galilejskiej sugeruje wyczerpanie się funkcji starotestamentalnych oczyszczeń³⁶. Nowa

³² Por. B. Poniży, *Księga Mądrości. Od egzegezy do teologii*, s. 102.

³³ C.H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1953, s. 299n.

³⁴ Por. T. Hergesel, *Znaki*, w: *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, 387; A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, s. 299.

³⁵ Por. W. H. Propp, *Woda*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, M.D. Coogan, Warszawa 1996, s. 804.

³⁶ Por. S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, s. 208.

woda wlana do dzbanów może sugerować nową funkcję wody, będzie ona źródłem narodzenia nowego życia po chrzcie.

b) Wino³⁷

Mojżesz wysłał zwiadowców do ziemi Kanaan w czasie dojrzewania winogron (Lb 13,20). Czas się zatem wypełnił i można wejść do ziemi obiecanej. Zwiadowcy przynoszą gałąź krzewu winnego jako oznakę żyzności ziemi, do której mają wejść. Obfitość wina jest oznaką błogosławieństwa Bożego (Pwt 7,11-13), które spłynie w czasach ostatecznych (Jr 31,12; Jl 3,18; Am 9,13-14)³⁸. Jest to również znak czasów mesjańskich. Takiego znaczenia nabrało z czasem błogosławieństwo wypowiedziane przez Jakuba nad jego synem Judą: „Przywiąże on swego osiołka w winnicy i źrebię osłe u winnych latorośli. W winie prac będzie swoją odzież i w krwi winogron swoją szatę” (Rdz 49,11). Przyszła uczta eschatologiczna będzie się odbywać przy użyciu najwyborniejszego i najczystszej wina (Iz 25,6)³⁹. Zatem wino staje się znakiem pełni czasów i szczególnego działania łaski Bożej

c) sześć stągwi kamiennych przeznaczonych do żydowskich oczyszczeń

Liczba sześć w symbolice biblijnej oznacza niedoskonałość⁴⁰. Zatem zamknął się czas rytualnych obmyć, które towarzyszyły codziennemu życiu Izraelity, symbolizując zamknięcie Prawa, a otworzył się nowy czas, w którym zbliżyliśmy się do Boga poprzez dar łaski⁴¹. Wzmacnia to znaczenie użycie przez Jana przymiotnika λίθινος, który może przywoływać dar prawa na tablicach kamiennych⁴². Wino oznacza ekonomię Nowego Przymierza opartą na łasce⁴³. Warto za-

³⁷ Wino w literaturze perskiej pełni funkcję symboliczną, napoju życia, prawdy i poznania. Por. M. Składkowska, *Kultura Perska*, 18. Egipcjanie winną latorośl uważali za Drzewo Życia, a wino bóg Schesmu wręczał zmarłym jako napój życia. Por. H. Owusu, *Symbole Egiptu*, Katowice 2002, 243.

³⁸ Por. M.D. Coogan, *Wino*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, M.D. Coogan, Warszawa 1996, 799.

³⁹ Por. M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, 267.

⁴⁰ Por. A. Grün, *Jezus brama do Życia*, 18.

⁴¹ Por. S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, 202.

⁴² Por. R. Kempiak, *Znak w Kanie Galilejskiej (J 2,1-12) na drodze wiary dojrzalej*, 103.

⁴³ Por. F. Gryglewicz, S. Mędała, J. Chmiel, *Tradycja św. Jana*, w: *Wstęp do Nowego Testamentu*, Poznań 1996, 462n.

uważyć polemikę chrześcijan z pogańskim kultem Dionizosa⁴⁴. W nocy z 5 na 6 stycznia, stawiano w jego świątyni trzy puste dzbany i zamykano drzwi. Na drugi dzień były wypełnione winem⁴⁵. W Egipcie świętowano 6 stycznia narodziny boga Horusa z dziewicy Izydy (Grecy utożsamiali ją z Peresefoną). Czerpano wówczas wodę z Nilu, która miała się zamienić w wino⁴⁶. Warto również zaznaczyć, że w misteriach dionizyjskich istniała ceremonia zaślubin⁴⁷. W alegoryzującej egzegezie Filona z Aleksandrii Melchizedek, król Salemu pojawia się jako kapłan, który przyniesie w miejsce wody wino (ἀλλ' ὁ μὲν Μελχισεδὲκ ἀντὶ ὕδατος οἶνον προσφερέτω καὶ ποτιζέτω καὶ ἀκρατιζέτω ψυχὰς ἵνα κατὰσχετοὶ γένωνται θεία μέθη νηφαλιωτέρᾳ νήψεως αὐτῆς)⁴⁸. Melchizedek staje się postacią mesjańską i przez Filona nazwany zostaje Logosem. Prawdopodobnie dla Filona postać Melchizedeka z Rdz 14,18n stała się motywem polemiki z pogańskim kultem Dionizosa⁴⁹. Jan również wybiera z tradycji cud Jezusa przemiany wody w wino, ponieważ dla środowiska jego Kościoła stanowi on czas zamknięcia obrzędów pogan, a rozpoczyna czas otwarcia na obrzęd przemiany wina w krew Jezusa, a więc czas Eucharystii.

⁴⁴ Jak silny był kult Dionizosa w czasach redagowania Ewangelii oraz w II i III w. po Chr. świadczą ostatnie odkrycia archeologiczne w Ptolemais na terenie Cyrenejki, gdzie odnaleziono mozaikę z obrazem Dionizosa. Por. K. Kowalski, *Dionizos z kolorowych kamyków*, Rzeczpospolita 271(19.11.2004), A 12.

⁴⁵ Por. A. Grün, *Jezus brama do Życia*, s. 51.

⁴⁶ Por. A. Crün, *Biblijne obrazy przemiany*, Kraków 2001, s. 58, tenże, *Jezus brama do Życia*, s. 51. O możliwości zastępowania rytów pogańskich chrześcijańskimi obrzędami może świadczyć zwyczaj przekształcania lub budowania świątyń chrześcijańskich w miejsce pogańskich. W Gerazie świątynię Dionizosa przekształcono w katedrę Najświętszej Maryi Panny. Por. B. Trabulsje, *Pęty Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2001, s. 28.

⁴⁷ W czasie Antesteriów odgrywano ceremonie zaślubin żony archonta-króla z Dionizosem. Por. Z. Kubiak, *Mitologia Greków i Rzymian*, s. 341.

⁴⁸ Filon, *Legum Allegoria*, III, s. 82.

⁴⁹ Por. C. K. Barrett, *The Gospel According to St John*, s. 157. Warto zwrócić uwagę, że bożkowi Belowi w Babilonii składano ofiary z sześciu stągwi wina oi;nou metrhtai. e[x (Dn 14,3). Por. B. Zbroja, *Znaczenie terminów własnych Ewangelii św. Jana dla jej teologii*, s. 133. W tym kontekście wydaje się, że wyeksponowanie z tradycji cudu Jezusa przemiany wody w wino mogło mieć na celu walkę z kultami pogańskimi.

5. KOMPOZYCJA

Fragment J 2,1-12 należy do grupy perykop programowych w Ewangeliach. Dla św. Łukasza perykopą programową jest wystąpienie Jezusa w Nazarecie (Łk 4,16-30). Sedno posłannictwa Jezusa zostanie zawarte w cytacie z proroka Iz 61,1 i 58,6. Św. Mateusz program Jezusa przedstawia w Kazaniu na Górze (Mt 5,1-12). W centrum nauczania Jezusa znajdzie się postawa miłości, która jest uszczegółowiona w błogosławieństwach. Św. Marek przedstawia program Jezusa w wystąpieniu Jezusa w Kafarnaum (Mk 1,21-28). Nauczanie i cuda potwierdzają Jezusowe posłannictwo w Ewangelii Marka. Znamienną rzeczą jest, że Marek wybrał egzorcyzm na przedstawienie programu Jezusa. Jan wybiera znak przemiany wody w wino, by zaprezentować program Jezusa. Uczynił to w opowiadaniu z elementami dialogu wplecioną w strukturę dramatyczną całego utworu. Perykopa o znaku w Kanie Galilejskiej integralnie związana jest ze znakiem oczyszczenia świątyni w Jerozolimie (2,13-22). Wesele rozpoczyna się w Kanie Galilejskiej, ale pełnię osiągnie w domu Ojca w Jerozolimie, stąd konieczność przygotowania świątyni na czas zaślubin. Ciąg znaczeniowy biegnie od pustych stągwi, poprzez wodę wypełniającą stągwie, do przemiany wody w wino. Następnie przechodzi w znak oczyszczenia świątyni, który otwiera zapowiedź nowej świątyni, czyli ciała Jezusa, z którego wpływa krew i woda (19,34), czyli łaska Boża wyrażona w sakramentach. Znak w Kanie Galilejskiej można wpisać w wielki tryptyk eucharystyczny Ewangelii Janowej. Cud w Kanie Galilejskiej kończy Stary Testament i zapowiada Eucharystię, mowa eucharystyczna wygłoszona w synagodze w Kafarnaum (6,59) wyjaśnia sens Eucharystii, a w opisie ukrzyżowania stajemy się świadkami ustanowienia Eucharystii (19,34).

6. CEL TEOLOGICZNY:

Znak w Kanie Galilejskiej jest próbą konfrontacji ze środowiskiem żydowskim uzasadniająca wypełnienie starego Prawa w Jezusie Chrystusie. Do pustych stągwi nalewa się nową wodę, która zapowiada chrzest. Puste stągwie oznaczają, że prawo rytualnych obmyć już przeminęło. Wypełnienie stągwi nową wodą „aż po brzegi” sugeruje obfitość darów Bożych przyniesioną przez Jezusa. Przemiana wody w wino zapowiada czas działania łaski Bożej najpełniej wyra-

zonej w Eucharystii⁵⁰. Znak z Kany Galilejskiej uwypukla myśl prologu: „Podczas gdy Prawo zostało nadane przez Mojżesza, łaska i prawda przyszły przez Jezusa” (1,17)⁵¹. Jesteśmy zatem uczestnikami uczty mesjańskiej. Boży plan zbawienia jest odmienny od ludzkiego rozumowania, wyraża to starosta weselny słowami: „*Każdy człowiek stawia najpierw dobre wino, a gdy się napiją wówczas gorsze*”. Przenosząc to sformułowanie na płaszczyznę teologiczną możemy odczytać opinię wielu przedstawicieli środowiska żydowskiego streszczającą się w tezie, że co było najważniejsze w objawieniu Bożym już się wydarzyło, teraz tylko należy zachowywać objawione Prawo. Starosta weselny jednak konkluduje: „*Ty zachowałeś dobre wino aż do tej pory*”. To dobre wino jest owocem przemiany Jezusowej. Bez interwencji Jezusa nie byłoby tego wina, nie byłoby czasu łaski.

W cudownej przemianie wody w wino możemy również dostrzec próbę konfrontacji ze środowiskiem pogańskim, w którym znany był kult Dionizosa⁵². Jeśli nawet jeszcze niedawno uczęszczaliście do jego sanktuariów i doświadczyliście przemiany wody w wino w pogańskim kulcie, to teraz Jezus Chrystus jest waszym Bogiem. Zerwijcie ze starymi zwyczajami, a przyjmijcie dar Eucharystii, w której jest obecny Jezus.

Wydarzenia w Kanie Galilejskiej eksponują również pozycję Maryi w dziele zbawienia. Zastępuje ona Ewę z raju, przez którą przyszedł grzech na świat, a teraz przez kobietę (γυνή) przychodzi zbawienie. Kąg dziejów ludzkości powoli wypełnia się. Kończy się etap zapoczątkowany decyzją Boga w raju. Zamyka się czas wygnania, czas niewoli grzechu, rozpoczyna się czas zbawienia, czas wyzwolenia z grzechu. Dopełnieniem tego procesu wyzwalania z grzechu będzie wydarzenie na krzyżu, przy którym również będzie kobieta (γυνή) Maryja (19,25-27).

Cud w Kanie Galilejskiej jest cudem programowym uzasadniającym konieczność przyjścia Jezusa na świata by dokonać przemiany

---

⁵⁰ Por. C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1953, s. 298.

⁵¹ Por. C. H. Dodd, *The Interpretation*, 299; A. Paciorek, *Ewangelia według św. Jana*, (PSSiNT), Lublin 2000, s. 72.

⁵² Por. J. Schneider, *Das Evangelium nach Johannes*, Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament, Berlin 1985, s. 83.

czasu Prawa na czas łaski. Użycie słowa *avrch*, w 2,11 sugeruje początek nowego etapu w dziejach zbawienia. Słowo *avrch*, w prologu ukazywało preegzystencję Jezusa, teraz rozpoczyna się czas objawienia Jezusa. Ponieważ słowo *avrch*, oznacza też pewną stałą zasadę może, zatem otwierać stałą przemianę, jaka dokonuje się w Eucharystii, w której Jezus ciągle się objawia we wspólnocie wierzących.

Cud w Kanie Galilejskiej objawił chwałę (*δόξα*) Jezusa. Chwała Boża była do tej pory obecna przede wszystkim w Świątyni Jerozolimskiej. W Miejscu Najświętszym w Świątyni Jerozolimskiej arcykapłan mógł doświadczyć tej szczególnej obecności Boga tylko raz w roku w dzień Jom Kippur. Chwała Boża w czasach po niewoli babilońskiej praktycznie została zamknięta w małej przestrzeni świątyni i przestała być dostępna dla przeciętnego Izraelity⁵³. Wyznawca Boga mógł się do niej zbliżyć, ale bariera transcendencji uniemożliwiała pełne zetknięcie się z obecnością Boga na ziemi. Z chwilą przyjścia Jezusa na światą chwała stała się dostępna dla każdego człowieka. Jej pełna emanacja następuje w znakach (*σημείον*) (2,11). Znak w Kanie Galilejskiej jest początkiem emanacji Bożej mocy, która pełnię osiągnie w Kościele w Eucharystii. W każdej Eucharystii jest obecna chwała (*δόξα*), czyli jest obecny Jezus i udziela swojej mocy wyrażonej w darach łaski.

Znak (*σημείον*) w Kanie Galilejskiej zastępuje znak szabatu. „Izraelici winni pilnie przestrzegać szabatu jako obowiązku i przymierza wiecznego poprzez pokolenia. To będzie znak (*σημείον*)^{LXX} wiekuisty między Mną a Izraelitami, bo w sześciu dniach Pan stworzył niebo i ziemię, a w siódmym dniu odpoczął i wytchnął (Wj 31,16-17). Znak z Kany Galilejskiej otwiera prawdopodobnie czas świętowania wśród chrześcijan niedzieli. W centrum niedzieli znajdowała się Eucharystia, którą znak z Kany Galilejskiej zapowiadał. Wydarzenie w Kanie miało miejsce trzeciego dnia, co eksponowało fakt zmartwychwstania, który chrześcijanie uobecniali w niedzielę. Dla chrześcijan pochodzenia żydowskiego przejście od szabatu do niedzieli mogło być bardzo trudną decyzją, stąd konieczność uzasadnienia teologicznego nowego czasu świętego.

⁵³ Literatura rabiniczna stworzyła pojęcie *szekiny* na określenie obecności Boga pośród ludzi, a w szczególności w Świątyni Jerozolimskiej. Por. J. Drozd, *Chwała Chrystusa*, w: Egzegeza Ewangelii św. Jana, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, s. 168.

Znak w Kanie Galilejskiej staje się źródłem wiary (πιστεύω) uczniów (2,11), którzy stanowią pierwociny ludzkości. Uczniowie doświadczali bezpośredniej obecności Jezusa i Jego mocy, my mamy również tę szansę, ponieważ uczestniczymy w wierze pierwszych uczniów. Znak z Kany zapowiada znak Eucharystii i sugeruje również przyjęcie postawy wiary. W liturgii Eucharystii stajemy się uczniami Jezusa i przyjmujemy postawę uczniów z Kany Galilejskiej⁵⁴.

Konkluzja znaku w Kanie Galilejskiej zawiera się w stwierdzeniu, to, co stare przeminęło. Nie mają już znaczenia rytualne obmycia, nowa woda zapowiada czas łaski przez wodę chrztu. Wino zapowiada czas łaski płynący z Eucharystii. Przeminęły również pogańskie zwyczaje, trzeba z nimi kategorycznie zerwać i otworzyć się na dary łaski płynące z sakramentu chrztu i Eucharystii. To zerwanie radykalne z tym, co stare i otwarcie się na Jezusa działającego w sakramentach jest centralnym orędziem cudu w Kanie Galilejskiej.

---

⁵⁴ Wątek wiary zapowiedziany jest jednym z głównych tematów teologicznych Ewangelii św. Jana. Por. E. Szymanek, *Wiara i niewiara*, w: Egzegeza Ewangelii św. Jana, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, 261-281.